

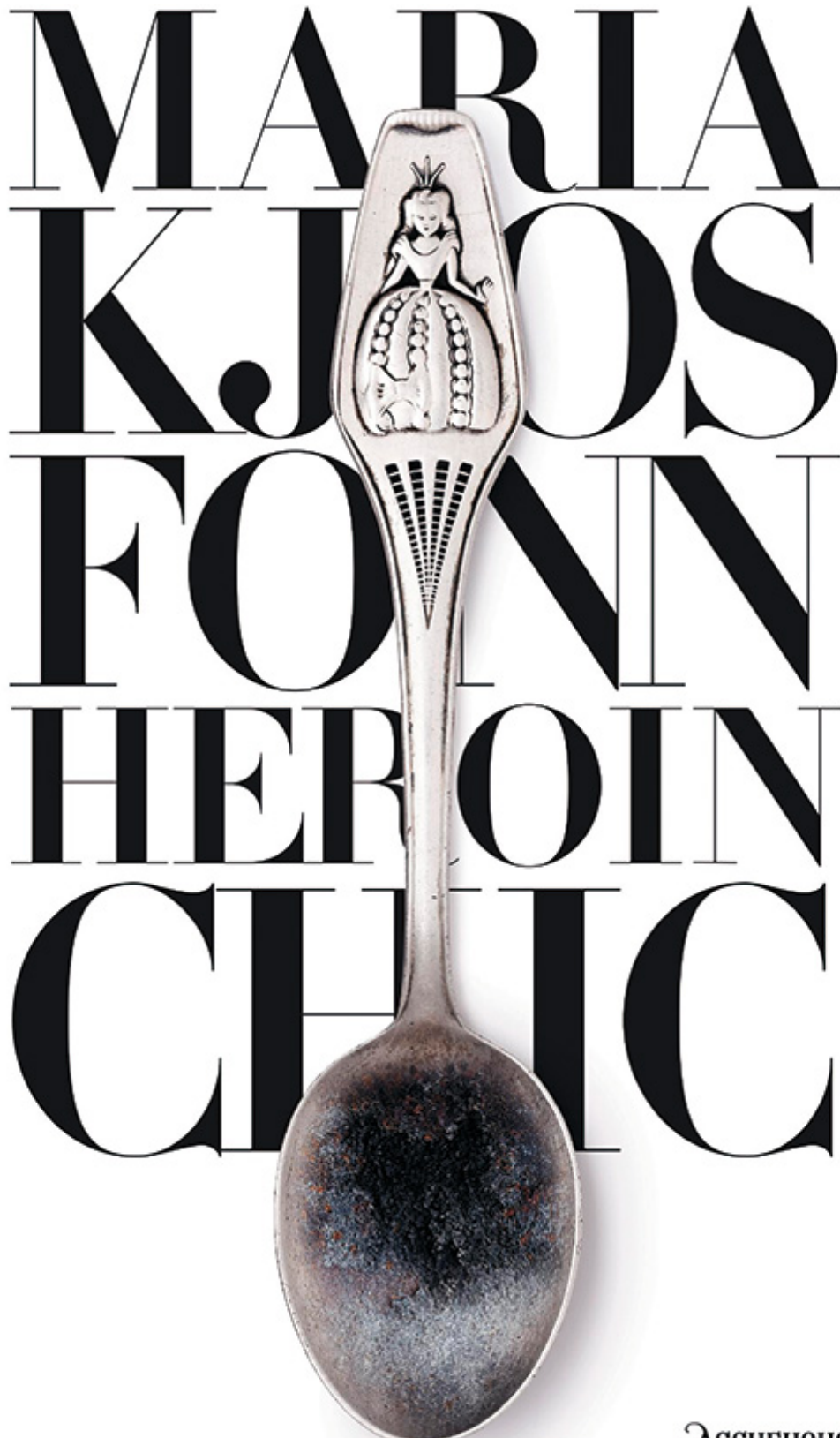
Ungdommens løsrivelse i en asymbolisk kultur

Per Are Løkke
pe-arelo@online.no

Utvikling av en symboliseringsevne vil hjelpe ungdommen med å bære uunngåelig psykiske smerte fremfor å søke raske løsninger.

«Et mørkt mesterverk»
STEIN ROLL, ADRESSEAVISEN

«Helt unik»
TRINE SAUGESTAD HATLEN, VG

BOK Heroin chic **FORFATTER** Maria Kjos Fonn **ÅR** 2020 **FORLAG** Aschehoug **SIDER** 205

Maria Kjos Fonnns roman *Heroin chic* (2020) er historien om en jente, Elise, som blir narkoman. Men hun passer ikke inn i kategorien narkomane slik vi vanligvis tenker om den. Utsatte skjebner som i det narkotiske stoffet endelig fant varmen de hadde manglet i barndommen. Elise har derimot blitt narkoman uten noen åpenbar grunn. Oppveksten var fin, hun hadde alt, hun var den ene, pene, og flinkeste. Men allikevel gikk det galt.

Adskillelsen fra foreldrene, og ungdomsfasens indre og ytre drama, omgjør ungdomskroppen til en slagmark for vanskelige og uutholdelige følelser. Ungdommen begynner på oppgaven med å oppdage omrisset av seg selv – sin egen kropp, sin egen stemme og sine egne grenser. Spiseforstyrrelser, rus, selvskadning og kronisk kroppshat er for mange naturlige og forbigående uttrykk for det stormfulle landskapet de har beveget seg inn i. For andre blir disse uttrykkene inngangen til varige destruktive tilstander. Jeg vil spørre hvilke kulturelle og psykiske elementer som gjør at det som skulle være Elises begynnelse på å bli seg selv, heller blir begynnelsen på en selvutsettelse. Hun drømte om at noe stort og fint skulle skje med hennes liv, men krabbet til slutt rundt i kroppens ruiner på jakt etter heroin.

I boken *Vår tids redsel for alvor* (2003) ser filmregissøren Roy Andersson på den narkomane som en vesentlig metafor for vår tid. På ulikt vis søker vi alle måter å bedøve våre livssmerter på. Psykoanalytiker Christopher Bollas hevder at vår tid lider av det han kaller «psychophobia» eller «subjecticide», hvor individenes symbolske kapasiteter og ønsket om å skape mening svekkes (Bollas, 2018). Dagens grenseløse konsumkultur tilbyr en overflod av produkter. De selges inn som raske løsninger for å kvitte seg med negativitet og ulyst. Vi lever som søvngjengere på trygg avstand fra det ukjente, fremmede og urovekkende. Vi vil ikke våkne til virkeligheten.

Konsumkulturen invaderer og okkuperer våre sinn

Jeg vil med Andersson og Bollas spørre om Elises asymbolske og konkrete løsninger på sitt livsdrama kan være et bilde på dominerende tendenser i dagens konsumkultur. Konsumkulturen invaderer og okkuperer våre sinn og kropp med uimotståelige bilder og produkter det er vanskelig å si nei til. Hos rusmisbrukeren erstattes det levende relasjonelle og symbolske livet med drift etter rus.

Møtet med de destruktive kreftene

Elise kommer fra et musikalsk og trygt hjem på Uranienborg. Hun bor sammen med en mor og en far som er engasjert i henne, spesielt moren. Elise beskriver øyeblikket når adskillelsen fra foreldrene begynner:

Jeg hadde fortsatt ikke fylt tretten da jeg satt på rommet og alt plutselig ble tåkete og klart samtidig. Jeg tenkte tenk at jeg er jeg, og det var som å sitte bak et pleksiglass og se ut på verden som aldri kunne trenge inn til meg, og jeg kunne aldri komme ut. Det var ikke en følelse av uvirkelighet, snarere virkelighet, jeg var stengt inne i meg selv, og ville aldri, noensinne, slippe ut. (Kjos Fonn, 2020, s. 38)

Bokessay_madchen_am_fenster(*girl_by_the_window*) Walter Gramatte#_National Gallery of Art ok.jpg

Maleri: Walter Gramatté / National Gallery of Art

Når ungdommen forlater barnehammen som er tilpasset foreldre, og begynner å lete etter en mer personlig identitet, oppstår gjerne ulike uvirkelighetsopplevelser. Å være innestengt i en glassklokke eller fylt av en fremmedfølelse, ha eksistensiell angst, eller føle seg isolert og gal, er vanlig. Men hos Elise ble ikke dette begynnelsen på veien til å bli voksen, men begynnelsen på veien til bunnen.

Mädchen am fenster (girl by the window). Maleri: Walter Gramatté / National Gallery of Art

En av ungdommens viktigste utfordringer er å bære psykisk smerte ved å utvinne symboler og språk fremfor å utagere eller forsøke å trylle bort det vonde. Psykoanalytikeren Wilfred Bion (1984) kalte psyken et fordøyelsesapparat, et slags mørkerom der vi fremkaller våre egne bilder og fortolkninger av verden. Å finne uttrykk som kan romme det indre dramaet, hjelper ungdommen med å utskille egen kropp fra familiekroppen. Det hjelper også ungdommen med å tydeliggjøre egen kropp i forhold til jevngamle. Gjennom sine distinksjoner synliggjør nemlig språk og tanker kroppens indre rom og grenser. Slik oppfinner ungdommen et eget sted å være, og egne stier de kan gå på. De er på vei til å flytte inn i seg selv i et slags mobilt hjem, møblert med deres gryende egenart.

En verden uten adskillelse

Kjos Fønns roman presenterer Elise som et tilfelle der det ikke finnes noen tydelig grunn til hennes undergang. Historien har likevel opplagte ledetråder. Elise klarer ikke å utskille sin kropp fra veksthylsteret som moren har plassert henne i. Hun greier ikke gestalte sin eksistens i språket og finner ikke gode veier ut i verden. Isteden blir hun fanget i en drift etter å evakuere de kroppslige smertene hun kjenner på. Hun finner to strategier: rus som utvikler seg til narkomani, og et kroppslig nei som kontrollerer inntak av mat. Hennes kropp blir dermed regulert av konkrete løsninger, av teknikk, gram og pulver. På den ene siden en rus som jager smerten bort i små øyeblikk av behag og lykke, på den andre siden en tvang rundt mat som skaper orden. Hun prøver desperat å holde seg sammen, men på innsiden er hun grenseløs og uvirkelig.

En annen ledetråd om bakgrunnen for Elises vansker kan vi finne i romanens mor–datterforhold. Faren er en diffus og svak skikkelse som vi hører lite om. Han virker resignert overfor moren, som styrer det meste. Elises mor har også vokst opp med en fraværende far. Han drakk mye og kunne bli borte i flere dager uten at noen visste hvor han var. Dette sorte hullet i morens psyke er bare antydning. Likevel ligger det i kortene at Elises mor kom fra et besteborgerlig hjem som ikke bare skjulte og dekket over farens livsproblemer, men også den angst og redsel hun kjente overfor ham. Et annet relevant aspekt ved Elises mor er at hun var både pen og flink til å synge.

Elise vokser slik opp i morens engstelige, snille og positive atmosfære, hvor et språkløst mørke ligger uuttalt og diffust i skyggene. Moren overfører et generasjonstraume. Hun har forventninger om at datteren skal være en kopi av henne selv: pen og flink til å synge. Men det stopper ikke der, hun ønsker også at datteren skal prestere *bedre* enn henne selv. Hun skal bli *best* til å synge. Elise er tydelig marinert i morens «du er lik meg – du skal bli bedre enn meg»-bilder:

«Du er nydelig, lille alv, sier hun og rusker meg i håret» (Kjos Fonn, 2020, s. 25).

«Se, sa hun, 'da jeg var ung, så jeg ut akkurat som deg'» (Kjos Fonn, 2020, s. 33).

«Du er min lille lykt i vinternatten, sa hun. 'Det var derfor vi kalte deg Elise. Det høres ut som lys. Fordi du skinner over mørket'» (Kjos Fonn, 2020, s. 34).

«Halsen spente seg. Kroppen min var redd, og jeg skjønnte ikke hvorfor, jeg var jo flinkest, mamma sa jo at jeg var flinkest» (Kjos Fonn, 2020, s. 39).

«Det holder ikke å være god, man må være best, sa mamma. 'Hvem ønsker seg en plass midt i koret resten av livet'. Hun så på meg og smilte» (Kjos Fonn, 2020, s. 37).

Å være innestengt i de andres blikk

Ungdommens drama er ofte knyttet til å gå inn eller ut av falske bilder. Den amerikanske psykologen Carol Gilligan og hennes forskergruppe har studert jenter i overgangen mellom barndom og pubertet. Gruppen fant at før jenter kommer i puberteten, er de ofte frie, frittalende, spontane og med tilgang til en tydelig jeg-følelse. I puberteten begynner de derimot å se seg selv utenfra. De mister seg selv – i ytre perfekte kroppsbilder, seksualisering og budet om å dempe seg selv for å gi andre plass (Gilligan, 1990). Elise beskriver:

Jeg ble tretten. Jeg så meg selv utenfra, som om jeg egentlig var i blikkene på gata, ikke hun de stirret på. Jeg begynte å vokse, brystene sprenget seg fram. I skolegården fulgte spotlyset etter meg – det var mitt eget hvitblonde hår. Før kor-konsertene var det bilde av meg på plakatene, hvordan jeg nesten lignet på lysgloben. (Kjos Fonn, 2020, s. 39)

Men, Elise ligner ikke på Gilligans tydelige prepubertale jenter. For å miste eller finne seg selv må omrisset av en person først eksistere. Elises eksistensielle krise handler på sin side ikke om å miste eller finne, men om å være borte. Borte bak et glassbur og borte i blikkene til andre. Hun er umulig å finne, diffus, grenseløs og blank. Det er ingen hjemme. Det kan se ut som hun fra fødselen av har gitt opp kontakten med sin kjerne ved å bli den moren ønsket hun skulle være. Hun vokser opp i et uddifferensiert mor–datter-landskap og blir bekreftet og elsket som en kopi av moren.

Munnens logikk

Elise svever og lever i det grenseløse. Hun er ingen. Hennes kropp vitner om ødelagte grenser. Hun finner et slags feste i det primære sanseorganet munnen på to ulike måter. På den ene siden den grådige munnen – «et bunnløst hull som vil sluke verden» (Kjos Fonn, 2020, s. 44). Den representerer en vilje til intet (det eneste jeg vil, er å ikke ville noe) – en drift mot undergangen gjennom å ødelegge seg selv gjennom rus. På den andre siden finner Elise feste i en munn som lukker seg, i et nei, en nektelse. Den sier at å bli sterk og mektig er å være skjør og gebrekkelig, eller at å bli mindre er å bli større. Anoreksiens gitterstruktur skaper pseudogrenser og liksomfasthet.

Hvem ønsker seg en plass midt i koret resten av livet

Det er her relevant med en avstikker til psykoanalytikerens Donald Winnicott (Abram, 2007). Winnicott skrev at spedbarnet har en grådighet som han kalte munnens kjærlighet, som søker å kaste seg over et bryst og en mor som kan tåle og overleve dets kraft. Boken har mange referanser til grådige og sultne munn, til spedbarn og lengselen etter en omsluttende og mottagelig mors kropp. Vi kan forstå heroinen som et substitutt for mors kroppens varme.

Med et winnicottsk fortolkningsskjema kan vi tenke oss at det sultne spedbarnet Elise ble ammet av en svært engstelig mamma. Mor var fanget i sitt eget barndomstraume, som hun ureflektert projiserte på sin datter. De to levde i samme kropp og puls, i sannhet et utrygt fartøy. «Mamma gikk alltid rundt med lette skritt, som om noen når som helst kunne våkne. Eller knuse, vasene på peisen single i bakken, om hun bare snublet en eneste gang» (Kjos Fonn, 2020, s. 31).

Moren tålte ikke den sultne Elise og matet henne isteden med sin egen grenseløshet. Hun ble feilernært. Men i kroppens dyp skjules et undertrykt begjær, etter den gode maten og den gode morsfiguren. Som spedbarn gjør, tilpasset Elise seg moren. Det farlige begjæret må dø.

Elise beskriver det slik:

Jeg skal si det som det er. Sulting, når du har talent for det, er deilig. Alt snurrer og lyser, som tivoli. Fargene er skarpe, knoklene er skarpe. Jeg kannibaliserte meg selv. Jeg gnagde til knoklene, spiste av hjernen, hjertet. Hvis jeg skulle malt et bilde av anoreksi: en jente som er vill i blikket står ved kjøleskapet og gnager på sin egen arm. (Kjos Fonn, 2020, s. 63)

Her er romanens to drivkrefter, munnen som nekter seg verden, og søker en form, grenser og feste i kalorier, tall, vekt, mål. Og munnen som grådig spiser opp seg selv. Romanen skildrer oppskriften på en rasende selv-tilintetgjørelse. Vi følger kjeden av hendelser som nådeløst fører Elise mot bunnen. Anoreksi, alkohol, seksuelle krenkelsers, piller til å regulere følelser, bulimi, hasj, speed, pissings, skolefracfall, stemmen og talentet som forsvinner. Nederlag, sulting, grådighet, og til slutt heroin og livet på Brugata. Men hun dør ikke. Hun har blitt 23 år og flytter hjem til sin mor, som nå er skilt og lever alene. Boka slutter i en spektakulær scene hvor moren injiserer heroin-sprøyta i Elise:

‘Du’, sier jeg til mamma, vil du at jeg også sover i dobbeltsenga? .... Hun reiser seg, skjelver like mye som meg, sikter på punktet med nåla, trykker ned sprøytepumpa. Det smeller, rusher som en berg-og-dal-bane gjennom årene. Jeg lener meg tilbake, som å synke ned i lunkent vann. Jeg har aldri vært så glad i henne, det må ha vært som spedbarn da hun ammet meg, ga meg melken, varmen, nærheten inn i kroppen, injeksjonen som kalles kjærlighet. (Kjos Fonn, 2020, s. 181)

Farvel til det symbolske mennesket?

Maria Kjos Fonn er født i 1990. Romanen har ingen eksplisitte tidsangivelser om Elise, men jeg vil anslå at hun tilhører slutten av millenniumsgenerasjonen (1981–1996), og begynnelsen på generasjon Z (1995–). Jeg leser Elise som en varslers om hva slags miljø generasjon Z vokser opp i, og hvordan det påvirker deres psyke. Jonathan Haidt gir i boken *The anxious generation* (2024) sosiale medier og den overbeskyttende foreldregenerasjonen skylden for økningen av psykiske lidelser vi ser i generasjon Z.

Haidt er sosialpsykolog. Han maner til politiske reformer som sier nei til «visjonære milliardærer» (Haidt, 2024, s. 9, min oversettelse) på den amerikanske vestkysten som med sine teknologibedrifter spekulerer i unges psykiske utvikling. På kort tid har de unges oppvekstmiljø gått fra «en barndom basert på lek til en telefonbasert barndom» (Haidt, 2024, s. 18, min oversettelse). Ungdommen rives ut av sitt naturlige habitat og sosialiseres isteden i et abstrakt digitalt ubeskyttet landskap. Her innvaderes deres psyke av økonomiske interesser.

Vi må også spørre: Hvilket område i psyken er det vestkystens teknologientreprenører spekulerer i? Jeg mener den vanlige forklaringen med dopamin og hjernen er ufullstendig. La meg derfor ta en kort omvei om Sigmund Freud for å belyse dette spørsmålet. På Freuds tid dominerte forestillingene om at barnet i sin begynnelse er et asosialt driftsvesen. Spedbarnet krever umiddelbar tilfredsstillelse av sine instinkter og har enda ikke evnen til å vente eller utsette. I dag er dette driftsperspektivet forlatt. Nå blir spedbarnet forstått som primært objektsøkende, men allikevel også lystsøkende. I livets begynnelse er barnets driftslogikk (umiddelbar tilfredsstillelse) og tilknytningsbehov sammenvevd.

Sosialiseringen i familien hjelper barnet til gradvis å slippe driftslogikkens krav om «quick fix» og tilgang til umiddelbar trøst og lyst. Barnet utvikler evnen til å utsette og vente, ved å bære og uttrykke livets smerter og frustrasjoner gjennom språket. Barnet må altså innvies i en symbolsk kultur. Ikke bare for å oppdage seg selv og andre, men også for å resonere på den kroppslige driften etter raske løsninger.

Jeg mener deler av den tekno-økonomiske konsumkulturen undergraver denne sosialiseringen. Mens den industrielle revolusjonen forandret vårt forhold til arbeid og økonomi, er det nå vår kommunikasjon, tenkning, følelser og kropp som revolusjoneres. Det er også et interessant paradoks at idet driftsperspektivet trer i bakgrunnen av psykoanalytiske teorier, begynner kapitalismens entreprenører en storstilt spekulasjon i driftslogikkens krav om umiddelbar tilfredsstillelse og fantasier om et liv uten smerte og negativitet.

Konsumkulturen minsker betydningen av det Julia Kristeva (1995) kaller symbolske fortellinger rundt psykens tilblivelse. Dette skaper rom for et marked som sosiologen Eva Illouz (2019) kaller emosjonell kapitalisme. Kropper, oppmerksomhet og følelser legges ut for salg, og det vi får tilbake, er tilbud om raske løsninger. Løsningene går utenom språket og møtet med de Andre. Vi kan si at den utviklingen Haidt beskriver, bidrar til å destruere den mellommenneskelige grammatikken som er selve forutsetningen for den symbolske kulturen. Det Haidt derimot ikke problematiserer er at hans sannhetsvitne – den biomedisinske symptompsykologien, også er en sentral aktør i den avsymboliseringen vi er vitne til.

Familiedramaet som forsvant

Romanen om Elise har mange spor som peker mot at foreldrene er preget av å leve i en asymbolisk kultur. Vi har sett at moren i sin grenseløshet ikke er i stand til å være virkelig og tydelig. Hun greier ikke å skille seg selv og sin historie fra Elise. Kanskje noe av dagens perfekt-mamma-ideal understøtter en slik væremåte. Har det oppstått et paradoks i likestillingens tid, når det gjelder både fedrene og mødrene? På den ene siden har mødrene tatt plass, markerer seg og utfolder seg som menn på de fleste arenaer. De har blitt mer virkelige i arbeidslivet. På den andre siden har de blitt mer redde for å være virkelige og tydelige overfor sine barn (Løkke, 2016). Fedrene har kommet nærmere sine barn, men blir kanskje også mer utydelige. De har mistet den gamle farsautoriteten, og deres nærhet blir en svak skygge i forhold til morens nærvær. I alle fall er det slik med Elises far. I romanen er det noen få eksempler på at faren forsøker å minne moren på adskillelsen betydning, før han forsvinner ut av historien. «'Det er vel ikke så farlig med de klærne og det håret', hørte jeg pappa si da jeg var på vei ut. 'Hun er tolv år, hun burde velge selv'. 'Hvis du slutter å passe på klærne til ungen din, begynner forfallet', sa mamma» (Kjos Fonn, 2020, s. 35).

«Hvis du slutter å passe på klærne til ungen din, begynner forfallet», sa mamma

Videre vokser Elise opp i en bildekultur, prestasjonskultur og kroppskultur som dominerer samværet og relasjonene i familien. «Jeg sang, og plutselig fikk hun tårer i øynene, satt bare å så på meg, som når hun så på lysbildene fra da jeg var mindre. Hun ville alltid se på de bildene» (Kjos Fonn, 2020, s. 33). Vi drukner og rammes inn av ytre bilder, og mister tilgangen til at vår subjektivitet er imaginær i sin kjerne. Det er jo kun gjennom våre egne bilder vi kan forme en personlig relasjon til

virkeligheten. Hvis ikke denne subjektive kjernen er til stede, forsvinner vi i de ytre bildene, slik Elise gjør.

Elise vokser også opp i en kultur hvor moren er så tett på at det er umulig for henne å uttrykke hva hun har blitt utsatt for, eller å ha nok symbolsk distanse til å evaluere dem. Hun etablerer ikke det psykiske rommet som hun trenger for å vurdere og kritisere foreldrene, som er en naturlig og viktig del av løsrivelsen i ungdomsfasen (Holth & Løkke, 2023). I Elises selvforståelse har moren og faren lagt alle muligheter til rette for henne. Hun er skyldig i å ha forspilt sine muligheter og føler at hun har ingen rett til å uttrykke det som har blitt gjort mot henne. Hun mangler en «mishandlingsunnskyldning», derfor er alt hennes egen feil.

Å løsrive seg i en asymbolsk kultur

Elise begynner å adskille seg fra moren: «I det doble blikket så jeg hun som sang i kor, hun som fikk minst fem i alle fag, hun som moren valgte klærne til, fly ut av kroppen min og gå ut av døra. Jeg var ikke Elise lenger» (Kjos Fonn, 2020, s. 42). Når Elise lukker døren til moren og sin barneidentitet, står hun overfor ungdomsfasens store utfordring, altså å finne ut hvem hun er. Hun begir seg ut på vandring i det åpne og urovekkende rommet som har oppstått mellom familien og verden utenfor.

Men Elise har ikke tilgang til å gjenkjenne og plassere seg selv, sin kropp og følelser, sin far og mor i en symbolsk vev som er hennes egen. Hun kjenner ingen forbindelse mellom hodet og kroppen: «jeg var Marie Antoinette – halshugget». (Kjos Fonn, 2020, s. 60). Elise husker lite fra barndommen, og har ingen kontakt med egne følelser og behov: «Jeg visste ikke når jeg var trøtt og når jeg var sulten ... hvem jeg likte og ikke likte, om jeg hadde lyst eller det motsatte» (Kjos Fonn, 2020, s. 60). Hun fylles av en smerte: «det var en revne som begynte å åpne seg inni meg ... jeg holdt på å sprenges, og jeg begynte å gråte» (Kjos Fonn, 2020, s. 41). Men smerten gir ingen mening.

I en symbolsk kultur er følelser som tristhet, redsel og lyst knyttet til levende situasjoner, personer og fortellinger. Språk er et kommunikasjonsmiddel, tankeredskap og kilde til hukommelse, som både peker mot en indre verden og utover mot familie, samfunn og kultur. Ord og bilder binder da sammen ytre og indre hendelser og plasserer jegets kroppslige og emosjonelle erfaringer i et nettverk av 1. persons fortellinger. Å symbolisere og å uttrykke vår smerte hjelper oss med å gå igjennom lidelsen, ikke bare føle smerten (Reiner, 2009).

Hun finner kun konkrete og asymbolske løsninger på sin ungdomskrise

Den asymbolske kulturen gjør det motsatte ved å *angripe* forbindelsene, symbolene og språket som binder sammen individets livserfaringer. På denne måten er vår kultur dissosiativ. Elise lever i en dissosiativ verden. Hun greier ikke uttrykke sine indre smerter fordi de ikke passer med de ytre bildene hun er gitt. De er heller ikke til å forstå fordi de ikke kan settes i forbindelse med livserfaringer. Hun klarer derfor ikke å omgjøre ungdomsfasens utfordringer: familiedramaet, adskillelsen, seksualiteten, romantikken, den psykiske smerten og de mangetydige følelsene gjennom å symbolisere og uttrykke sine erfaringer. Elise blir i stedet i driftslogikkens krav om å evakuere smertene livet påfører henne, raskest mulig. Hun finner kun konkrete og asymbolske løsninger på sin ungdomskrise.

Er ikke også Elises credo – «Ble jeg redd – sedering. Trist – sedering. Lyst – sedering» (Kjos Fonn, 2020, s. 45) – en trossetning som vi finner overalt i vår konsumkultur? Jakten på den gode følelsen blir livets mål og mening. Og når smertene dukker opp, finnes det løsninger overalt. Munner og blikk skal fylles, ikke bare av rusmidler i alle slags former, men også av mat, sex, digitale stimuli og nye

opplevelser. Det er oppstått en hel industri rundt å reparere kropper, tanker, følelser, handlinger og sjeler. På hvert gatehjørne finnes tilbud om vekst og utvikling gjennom medikamenter, terapi, kosthold og kognitive mantra. Selvutviklingsindustrien og den moderne biomedisin møtes i en felles drøm om å designe smertefrie liv.

Elise er ikke bare underlagt driftslogikkens imperativ, der smerter blir regulert på sitt laveste fysiologiske nivå. Hun lever også i narkomaniens og anoreksiens tvangsstrukturer og lukkede systemer. På rusrehabilitering blir hun introdusert for nye tvangsregimer og apper. Elises anoreksi er preget av et treningsregime, et matregime, et kroppsregime og apper som overvåker kroppens bevegelser. Hun måler for å forbedre seg selv. Her finnes ingen fortid – «The quantified self» (Deborah Lupton, 2016) har bare en fremtid. For Elise er ikke ungdomsfasen et åpent rom hvor hun kan oppdage veien selv og skape sine egne kart. Vi får et bilde av hvordan behov for apper oppstår. I en verden som mangler grenser, konturer og symboler, viser tvangsregimer og apper veien. De skaper form og innhold.

Det umerkelige tapet av kroppen

Romanen om Elise utgir seg for å være historien om jenta som blir narkoman uten grunn. Jo flere ganger jeg leser romanen, jo mer står det smertefylte identitetstapet som moren har påført henne, frem. Jeg ble derfor nysgjerrig på anmeldelsene av boka. Nesten uten unntak kjøper anmelderne Elises selvforståelse om jenta som er vokst opp i et besteborgerlig vetskant hjem som har gitt henne alle muligheter i livet. De viser liten interesse for alle sporene av mor–datter–forholdet som er lagt ut i boka. Og de aksepterer at Elise har en ren lidelse som ikke skitnes til av slemme foreldre (Kjos Fonn, 2020, s. 105).

Det kan være ulike grunner til dette. Romanen inngår i en klassisk sjanger av fortellinger om ungdom og rus, og gir et uvanlig rått og brutalt innsyn i heroinmisbrukerens liv. Mange av scenene i romanen inneholder også svært estetiserende beskrivelser av det destruktive livet. Dette kan føre tanken mot det filosofen Byung-Chul Han (2021) beskriver som et trekk ved menneskers fremmedgjørelse under kapitalismen: at de kan erfare sin egen undergang som en sublim estetisk fornøyelse. Nettopp det spiller tittelen «Heroin chic» på – en klesstil og mote der det gjelder å se blek, radmager og syklig ut. Kanskje er den voksne kulturen også preget av en ukritisk idealisering av ungdommens og ungdomslitteraturens grenseerfaringer. En slags angstfylt pirring knyttet til beskrivelser av vold, rus, seksualitet. I dag kan vi føye til psykiske lidelser.

Mottakelsen av boken om Elise kan også være et bilde på vår tids manglende forståelse av ungdom. Morgenbladet har i sommer en serie hvor de spør hvorfor flere enn tidligere snakker om bruddet med foreldrene. I samfunnet har vi et sterkt søkelys på ungdom, men sjelden på den kanskje viktigste utfordringen de står overfor, nemlig adskillelsen og løsrivelsen fra foreldrene. Elise og anmelderne bekrefter dette, ved å se bort fra at Elises drama handler om adskillelsen fra moren. Forestillingen om symptomer uten grunn er i tråd med dagens symptompsykologi og deler av det psykologiske fagfeltet. Behandling skjer ofte uten å gå veien om familien. Elise møter en ruspsykolog som forklarer henne om hvordan hjernen fungerer, men han spør ikke om hennes oppvekst.

Jeg tror det er en grunnleggende drift i alle mennesker til å lete etter en annens blick som gir oss et feste i verden. De unge spesielt leter etter et blick fylt av undring som kan bekrefte det Julia Kristeva (2009) kaller deres umiskjennelige subjektivitet. Elises mor invaderer og okkuperer Elise med sine egne bilder. Det speiler kanskje både oss overivrige foreldre og den invaderende bildekulturen vi lever

i. I denne kulturen finner ikke ungdommen kulturelle fortellinger å gjenkjenne sine egne drama i. Slik Elise ikke gjenfinner omrisset av seg selv i morens eller farens blikk.

I dagens samfunn, hvor bildekulturens standardiserte og normative fortellinger styrer og påvirker de unges liv fra morgen til kveld, er tapet av kroppen kanskje den største trusselen. Vår tenkende kropp mister et feste i det den gjør. Dermed mister vi også følelsen av kroppens virkelighet. Winnicott skrev at å miste seg selv i falske bilder var verre enn å bli voldtatt og spist av ville kannibaler. Han var allergisk mot alle former for ytrestyring, som fratok de unge følelsen av å eksistere og være skapende.

Merknad. Ingen oppgitte interessekonflikter.

Referanser

- Abram, J. (2007). *The language of Winnicott: A Dictionary of Winnicott's use of words*. Karnac Books.
- Andersson, R. (2003). *Vår tids redsel for alvor*. Spartacus.
- Bion, W.R. (1984). *Learning from experience*. Karnac Books.
- Bollas, C. (2018). *Meaning and melancholia. Life in the age of bewilderment*. Routledge.
- Gilligan, C. (1990). *Making connections*. Harvard University Press.
- Haidt, J. (2024). *Den ængstelige Generation*. Svane & Bilgrav.
- Han, B-C. (2021). *Capitalism and the death drive*. Polity Press.
- Holth, I.K. & Løkke, P.A. (2023). *Håndbok for ungdom med vanskelige foreldre*. Spartacus.
- Illouz, E. (2019). *Emotions as commodities*. Routledge.
- Kjos Fonn, M. (2020). *Heroin chic*. Aschehoug.
- Kristeva, J. (1995). *New maladies of the soul*. Columbia University Press.
- Kristeva, J. (2009). *This incredible need to believe*. Columbia University Press.
- Lupton, D. (2016). *The quantified self*. Polity Press.
- Løkke, P.A. (2016). Å hakke seg ut av egget. *Tidsskrift for Norsk psykologforening*, 53(3), 200–206.
<https://psykologtidsskriftet.no/fagessey/2016/02/hakke-seg-ut-av-egget>
- Reiner, A. (2009). *The Quest for conscience and the birth of mind*. Karnac books.